

SÁRKÁNY PÉTER

ÉRTELEMKÖZPONTÚ EGZISZTENCIAANALÍZIS ÉS SZOCIÁLIS MUNKA

Csak abban a mértékben teljesítjük ki önmagunkat, amennyire képesek vagyunk feláldozni, feladni és átadni magunkat a világnak, azoknak a feladatoknak és elvárásoknak, amelyek a világból áradnak felénk, csak amennyire a külvilág és annak tárgyai fontosak számunkra, s nem mi magunk, a saját szükségleteink, csak amennyiben feladatot teljesítünk, és elvárásoknak teszünk eleget, értelmet és értéket valósítunk meg, csak abban a mértékben valósítjuk meg önmagunkat is. ¹

VIKTOR FRANKL

■ Az alábbiakban az osztrák orvos-filozófus Viktor E. Frankl (1905–1997) által megalapított úgynevezett harmadik bécsi pszichoterápiás irányzat, a logoterápia és egzisztenciaanalízis módszertani jelentőségét vázolom a szociális munka vonatkozásában. A tanulmány alapvető állítása, hogy a logoterápia elmélete és módszertana kiválóan összeegyeztethető a kortárs szociális munka törekvéseivel. Ennek köszönhetően a Frankl által kidolgozott segítőszemlélet jól alkalmazható a szociális munka elméleti összefüggéseinek értelmezésénél és a szakmai gyakorlatban előforduló érték- és értelemproblémáknál. A fenti állítás alátámasztása érdekében a gondolatmenet a következőképpen alakul: Először a logoterápia és egzisztenciaanalízis témáját rögzítem. Ezt követően három fontos módszertani elvet határozok meg. Majd végül annak a kérdésnek járok utána, hogy ezek a módszertani elvek mennyire egyeztethetők össze a szociális munka törekvéseivel.²

**...a teoretikus
beállítódás érdekeinek a
felfüggesztése
a személyes
értelemkeresés és
értelemmegvalósítás
lehetőségi feltétele.**

Előadás formájában elhangzott a Logoterápia és Egzisztenciaanalízis Nemzetközi Tudományos Egyesület (LENTE) nyílt napján (BBTE Római Katolikus Teológiai Kar, Kolozsvár, 2011. június 4.)

A téma

■ Viktor Frankl így fogalmazza meg a logoterápia és egzisztenciaanalízis megkülönböztető jegyét: „A téma így hangzik: az ember olyan lény, aki az értelem, a logosz után kutat. Az embernek segíteni az értelem meglelésében a pszichoterápia egyik feladata; viszont a logoterápiának ez az igazi feladata.”³ Az idézet rész három fontos állítást tartalmaz: *a)* Az ember logosz, értelem után kutató lény. *b)* A logoterápia feladata nem más, mint az értelem meglelésében nyújtott szakmai segítségnyújtás. *c)* Különbség van pszichoterápia és logoterápia között. Az első állítás a logoterápia antropológiai és motivációelméleti alapját fogalmazza meg, vagyis Frankl szerint az ember alapvető „humánspecifikus” törekvése nem az élvezet vagy a hatalom, hanem az értelem akarása. A második állítás a logoterápia és egzisztenciaanalízisnek mint segítőfoglalkozásnak a kiemelt célját és feladatát rögzíti, vagyis egy olyan pszichoterápiai, tanácsadói, szociális esetkezelői, pedagógiai, lelkipozíciós stb. gyakorlatról van szó, amely az értelem akarásának igényére épül. Végül a harmadik állítás alapján különbséget tehetünk pszichoterápia és logoterápia között. Ez utóbbi állítás, Frankl írásait figyelembe véve, kétféleképpen értelmezhető. A szakirodalom által bevett egyik értelmezési lehetőség a logoterápia és egzisztenciaanalízist pszichoterápiai irányzatként kezeli, amelynek a sajátossága az értelemproblematika kidolgozása. A Frankl által sokszor hangsúlyozott másik értelmezés szerint a logoterápia a pszichoterápia kritikai szempontú kiegészítése, amely a mindenkori segítői elméletet és gyakorlatot filozófiai, antropológiai és pszichológiai vonatkozásaiban egyaránt szemléli, és a bennük tetten érhető redukcionista eljárások (naturalizmus, pszichologizmus, materializmus stb.) kiküszöböléséért harcol.⁴ E két értelmezés nem zárja ki egymást, sőt, Frankl írásainak olvasása során könnyen arra a megállapításra juthatunk, hogy az értelemkérdés kidolgozása magától értetődően előfeltételezi a redukcionizmusok elleni fellépést és – ezzel párhuzamosan – az emberi jelenség átfogó leírására való törekvést.

Módszertani elvek

■ Fontos kérdésként merül fel, hogy a logoterápia hogyan segít az *értelem meglelésében*. Felfogásom szerint ennek a kérdésnek a megválaszolásakor nem elégséges azoknak az eljárásoknak és módszereknek a felsorolása, amelyek egyértelműen a logoterápiához köthetők, mint például a *paradox intenció*, *dereflexió* és *beállítódás-moduláció*, hanem mindenekelőtt azoknak az általános bölcséleti elveknek a kiemelése szükséges, amelyek a logoterápia elméleti háttérére és módszertani vonatkozásaira egyaránt rámutatnak, és amelyek *módszertani elvekként* írhatók le. Legalább három olyan fontos módszertani elv fogalmazható meg, amelyeknek alapján a logoterápia alkalmazási lehetőségeire rákérdezhetünk.

a) Antropológiai reflexió. Az egzisztenciaanalitikus logoterápia egyik legfontosabb módszertani elve az antropológiai reflexió.⁵ Eszerint tudatosítani szükséges azt a nyíltan megfogalmazott vagy rejtetten érvényesülő emberképet, amelyre a konkrét segítőmunka támaszkodik. Frankl tudatosan visszatér egy hagyományosnak nevezhető háromosztágú antropológiához, amelyben az egyes rétegek, mint a test, lélek és szellem heurisztikus értelemben különíthetők el egymástól.⁶ Innen nézve a logoterápia és egzisztenciaanalízis „szellemi megközelítésű pszichoterápia”, amelynek alapvető feladatai közé tartozik az ember sajátosságának hangsúlyozása és a mindenkori segítő szakmáknak a szellemi dimenzióval történő kiegészítése, amely Frankl szerint mindenekelőtt az ember *öndistanciájában*, *öntranszcendenciájában* és *értelemirányultságában* érhető tetten. Ezek közül antropológiai szempontból a

logoterápia számára különösen jelentős az öntranszcendencia fogalma, amely optimális esetben a mindenkori helyzetben az egyes személy önfelülmúlását teszi lehetővé. Ennek kiemelkedő példája lehet a szerelem vagy egy konkrét feladatban, munkába történő belefeledkezés. Az öntranszcendencia antropológiai törvényszerűségét szép szavakkal fogalmazza meg Frankl: „Az ember nem azért van, hogy saját magát megfigyelje, saját magát tükrözze vissza, hanem azért, hogy kiszolgáltassa magát, feláldozza magát, megismerően és szeretve átadja magát valakinek vagy valaminek.”⁷ Az öntranszcendencia az öndistancia képességén nyugszik. Ennek jelentőségét Frankl szakmai credóként fogalmazza meg: „hit az emberi szellem képességében, abban, hogy minden feltétel és körülmény között képes valahogy a benne rejlő pszichofizikumtól eltávolodni s önmagát ettől gyümölcsöző távolságba helyezni.”⁸

b) *Egzisztenciaanalízis.* A másik fontos módszertani elv az egzisztenciaanalízis, amely Frankl felfogásában elsősorban a konkrét személy szellemi mivoltára, szabadságára és felelősségére irányuló elemzést jelent. Martin Heidegger sajátos fogalmát kölcsönözve állítható, hogy az egzisztenciaanalízisben egy adott személy konkrét helyzetében megnyilvánuló „*egzisztenciáléinak*” (kategóriáinak) az elemzésére kerül sor. Vagyis az egzisztenciafilozófiával ellentétben a kérdés nem csupán az, hogy az általános és mindenkire vonatkoztatható egzisztenciának melyek a legfontosabb sajátosságai, „egzisztenciáléi”, hanem ezek hogyan nyilvánulnak meg a konkrét személy életében. Ezen a szinten az általános antropológiai reflexió elővételezett, hiszen az egzisztenciaanalízis esetében nem valamiféle *metapszichológiai* nyelvezeten megfogalmazott psziché elemzése (értsd pszichoanalízis) zajlik, hanem az egzisztenciára összpontosító elemzésről van szó. Egy olyan elemzés, amely a személy eddigi döntéseire, szabadságára (mitől és mire szabad) és felelősségére (ki előtt és miért) irányul. A terápiás vagy tanácsadói helyzet szókratészi dialógusában megvalósuló közös elemzés a szenvedő és értelemkereső személy jelenlegi egzisztenciális állapotát a jövőbeli döntési és felelősségvállalási lehetőségeivel szembeníti. Ezért az egzisztenciaanalízis során a segítséget kérő személy emberképe is tudatosításra kerül. Mindez azonban nem valamilyen normatív emberkép előírását jelenti, hanem – történjen ez akármelyik vallási és/vagy világnézeti összefüggésrendszerben – az öntranszcendencia konkrét megélését, az értelemmegvalósítási lehetőségek egyedi lehetőségeinek megélését. A logoterápiában az értelemmeglelés aktív egzisztenciaanalízisben valósul meg, amely az embert értékei felől szemléli. Vagyis a szellem, a szabadság és felelősség egzisztenciáléin intencionális struktúrát értünk, mely annyit jelent, hogy ezek mindig konkrét és objektív „tárgyviságokra” irányulnak. Ezeket az objektív tárgyviságokat Frankl értelemnek (Sinn) nevezi.

c) *Értelemközpontúság.* Az egzisztencia mellett az „értelem” a logoterápia második legjelentősebb fogalma. Az értelem szó jelentése Frankl számára az élet értelmének a kérdéskörében sűrűsödik össze. Az ember alapvető motivációjának megfelelően értelemre irányul, vagyis arra törekszik, hogy konkrét helyzetének és egész életének értelmét lássa. Frankl gyakran parafrázeálja Nietzschét, aki szerint az ember olyan lény, aki szinte bármit képes elviselni, ha tudja, hogy annak mi a célja, mi az értelme.⁹ A logoterápia éppen ebben az értelemkeresésben és értelemmegvalósításban kíván segítséget nyújtani: „A gyakorlatban a logoterápia legfőbb feladata az, hogy az egzisztencia konfrontálódjon a logosszal.”¹⁰ Ez a logosz konkrét, személy- és helyzetfüggő, mégis objektív, tehát nem önkényesen létrehozott, hanem a szituációban találunk rá. Egy adott helyzetben ránk váró feladatként adott, ami döntésünk révén megvalósításra vagy elhanyagolásra vár. Frankl meg van győződve arról, hogy nincs olyan helyzet, amelyben az élet ne kínálna értelmet: „Minden nap, minden óra egy új értelemmel szolgál, és minden emberre egy másik értelem vár. [...] Nincs olyan helyzet, melyben az élet ne kínálna fel egy értelemlehetőséget, s nincs olyan

személy, akinek az élet ne tartogatna egy feladatot.”¹¹ Az élet feladatjellegének hangsúlyozásával Frankl arra figyelmeztet, hogy az élet értelmének kérdése szigorúan egzisztenciális összefüggésben nyilvánul meg. Így a kérdést szerinte tulajdonképpen maga az élet veti fel: „Végső soron nem az embernek kell megkérdeznie, életének mi az értelme, hanem azt kell felismernie, hogy ő az, akit megkérdeztek. Az élet minden egyes embernek felteszi a kérdést. Az élet kérdésre pedig mindenki csak saját életével, felelősségének elvállalásával válaszolhat.”¹² Ennek a „kopernikuszi fordulatnak” a belátása képezi az értelemközpontúság lényegi sajátosságát. Ennek alapján a logoterápiában az egzisztencia az eddigi értelemmegvalósításokkal és a megvalósításra váró értelemlehetőségekkel (feladatokkal) szembesül. Frankl „hétköznapi fenomenológiára” hivatkozva, a felelhető értelemmegvalósítási lehetőségekkel kapcsolatban egy meglehetősen egyszerű tipológiát állít fel. Eszerint megkülönböztethetünk élményértéket (pl. nyugodt táj szemlélése, zenedarab meghallgatása), alkotói értéket, amikor valami objektív értéket létrehozunk (pl. hétfégi ebéd elkészítése) és a beállítódási értéket, amikor a sorsszerű események (betegség, baleset stb.) következményeként kialakuló állapotokhoz szabadon így vagy úgy viszonyulunk.¹³ A logoterápia ezeknek az értelemmegvalósítási utaknak a feltárására és megnyitására törekszik a mindenkori egzisztenciaanalízis eredményeivel összhangban.

A megfogalmazott három, egymással szorosan összefüggő módszertani elv a logoterápia és egzisztenciaanalízis lényegi álláspontját foglalja össze. Ha a logoterápia értelmezésénél és alkalmazásánál bármelyik elv sérül, joggal merülhet fel a kérdés, hogy az a tevékenység vajon a frankli értelemben vett logoterápiának tekinthető-e vagy sem.

Logoterápiai szemlélet és szociális munka

■ Ha a logoterápiai szemléletű szociális munkára irányuló kérdést firtatjuk, tulajdonképpen a fent összefoglalt módszertani elvek és a szociális munka érintkezési területére kérdezzük rá. Általánosságban elmondható, hogy amennyiben a szociális munka alapelvei könnyen összeegyeztethetők a megfogalmazott módszertani elvekkel, a logoterápiai szemlélet – bizonyos módosításokkal és kiegészítésekkel – a szociális munkában is érvényesíthető.¹⁴ A továbbiakban a logoterápiai szemlélet és a szociális munka kapcsolódási lehetőségeit vázolom a szociális munka önmeghatározásából, elméleti és módszertani irányultságából kiindulva.

a) A Szociális Munkások Nemzetközi Szövetsége (IFSW) és a Szociális Munkást Képző Iskolák Nemzetközi Egyesülete (IASSW) 2011-ben elfogadta a szociális munka nemzetközi meghatározását: „A professzionális szociális munka elősegíti a társadalmi változásokat, a problémamegoldásokat az emberi kapcsolatokban, valamint segíti az *empowerment*-et; az emberi képességek felszabadítását és az emberek felhatalmazását arra, hogy cselekedjenek a jólét fokozása érdekében. Az emberi viselkedésről és a társadalmi rendszerekről szóló elméletek felhasználásával a szociális munka azokon a pontokon avatkozik be, ahol az emberek egymással és társadalmi környezetükkel kerülnek kapcsolatba. Az emberi jogok és a szociális igazságosság alapvető fontosságúak a szociális munkában.”¹⁵ Az idézet meghatározás első része az emberi képességek felszabadítását és felhatalmazását fogalmazza meg célkitűzésként. Ezzel egyértelműen elismerve azt, hogy az ember szabad lény, aki képes sorsát alakítani, még akkor is, ha számos tényező miatt sokszor segítségre szorul. Ezen a ponton a szociális munka és a logoterápia emberképe egyértelműen fedik egymást. Az antropológiai reflexió és az általános egzisztenciaanalízis módszertani követelménye a szociális munkában nem idegen elemként, hanem magától értetődő előfeltételként adott. Ebből kifolyólag legalább két ponton képes a logoterápiai szemlélet

megerősíteni és kiegészíteni a szociális munka törekvését. A Hong Kong-i Egyetem által is kritizált szempontokkal¹⁶ egyetértve, a logoterápia a szabadság mellett a felelősségnek is azonos jelentőséget tulajdonít. Frankl számos írásában arra figyelmeztet, hogy a szabadság lehetősége önmagában nem garantálja a felelős viszonyulást. Ennek megfelelően az emberi képességeknek a felszabadítása, amely egyben szükségleteknek a felszabadítását is jelenti, együtt kell hogy járjon a megfelelő önkorlátozás és felelősségteljes viszonyulás kialakításával. A konkrét egyén értelemközpontú egzisztenciaanalízise éppen arra mutat rá, hogy a sikeres élet megélése konkrét feladatokhoz kötött felelősségvállalásban teljesül. Emellett az Egészségügyi Világszervezet (WHO) egészségmeghatározásával összhangban, miszerint az egészség nem a betegség hiánya, hanem az ember testi, lelki és szociális jólléte, a logoterápia arra mutat rá, hogy a szociális jóllét megélése a konkrét élethelyzetek értelmességének tudatával szorosan összefügg. Ebből a szempontból éppen a jólléti társadalmakban a szociális jóllét igencsak veszélyeztetett attól az értelmetlenségérezéstől, amit a logoterápia az *egzisztenciális frusztráció* és az *egzisztenciális vákuum* fogalmaival ír le.¹⁷

Az értelemközpontú egzisztenciaanalízis a szociális munka ember- és értékközpontú jellegének a megerősítésére is kiválóan használható. Hiszen miközben az elméleti oktatás számára az emberi természet különféle megközelítései, relativista és absztrakt leírásai kívánatosnak tűnnek, mert az ismeretek bővítéseként és a különféle elméleti nézőpontok elsajátításának pedagógiai gyakorlataiként értelmezhetőek, a szociális munka gyakorlata szempontjából már kevésbé tudnak eligazítást nyújtani. Ekkor derül ki ugyanis, hogy a világnézettől állítólag független, általánosan elfogadott és sokat hangoztatott értékek, mint a humánus, a tolerancia, a szabadság és az egyenlőség kategóriáival éppenséggel az a baj, hogy általánosak, szemléleti alap nélküliek, s ezáltal például egy konkrét konfliktushelyzet csak elvont szinten vezethető le belőlük, vagy fordítva: a konkrét helyzetet, eseményt kell utólag erőltetett gondolati lépésekkel visszavezetni az általánosan elfogadott értékmeghatározásokhoz. Ehhez képest a logoterápia holisztikus megközelítése világosan rámutathat nemcsak arra, hogy például a személy méltóságán alapuló emberi jogok elveinek alkalmazása során sem a deduktív, sem az induktív megközelítés nem célravezető, és ezért az egész értelemösszefüggés figyelembe veendő, hanem arra is, hogy ez az átfogó értelemösszefüggés a hagyományon, annak minden rétegén és így például annak vallási fogalmán is nyugodhat. Ebből szervesen következik, hogy a szociális munkának *mint emberjogi szakmának* (Staub-Bernasconi)¹⁸ a gyakorlatába érdemes felvenni az értelemközpontú egzisztenciaanalízis szemléletét, amely az általánosan elfogadott értékeket az adott személytől és helyzettől függő értelemösszefüggésekre vezeti vissza.

b) Az ember egységére, teljességére, az egyén szabadságára és felelősségére összpontosító logoterápiát a különböző pszichológiai iskolák vonatkozásában a humanisztikus irányzathoz szokás sorolni. Mégis Frankl logoterápiája Abraham Maslow és Carl Rogers pszichológiájától jelentős pontokon eltérő álláspontot képvisel. A Maslow-féle szükségletpiramisra Frankl mindig szkeptikusan tekintett, hiszen az abból levont törvényszerűségek éppen annak az alapvető emberi tapasztalatnak mondanak ellent, hogy az ember akkor is élhet kiegyensúlyozott és boldog életet, ha néhány alapvető szüksége nem teljesen kielégített. Az önmegvalósítás ellenébe pedig a logoterápia az öntranszcendencia jelenségét helyezi, hiszen az önmegvalósítás is Frankl szerint kizárólag a világon keresztül valósítható meg. A szociális esetkezelésben gyakran hivatkozott kliens- vagy személyiségközpontú megközelítés ellenében, amelynek fontos módszertani eleme a non-direktivitás, a logoterápia aktív, direktív és appellatív esetkezelést javasol. Vagyis a logoterápiai segítőmunkában megengedett az igényes egzisztenciaanalízisre támaszkodó és a személy méltóságát tiszteletben tartó értelemközpontú, szembesítő-felszólító jellegű tanácsadás. Felfogásom

szerint ez a megközelítés közelebb áll a szociális esetkezelés gyakorlatához, és jobban kezelhetővé teszi a szociális munka kettős mandátumából (kliens segítése versus intézmény képvisellete) fakadó dilemmákat, sőt csak ebben a formában képzelhető el a szociális segítő hivatású szakember hitelessége, ami egyébként a humanisztikus megközelítésben alapvető követelményként fogalmazódik meg. Mindebből következik, hogy a logoterápia és egzisztenciaanalízis elsősorban a problémamegoldó modellek, a feladatközpontú, a megoldásközpontú és az életvilág-irányultságú irányzatokhoz áll közelebb. A szociális munka problémamegoldó modelljéhez közel áll a logoterápiában alkalmazott értelemkereső tréning, amelynek lépései (Mi az én problémám?; Hol van az én szabad terem?; Milyen választási lehetőségeim vannak?; Ezek egyike a legértelmesebb?; Ezt meg akarom valósítani!)¹⁹ egyértelműen jelzik, hogy a logoterápia egy konkrét értelemproblémára fókuszál, és annak feltérképezésében, illetve megoldásában érdekelt. A feladat- és a megoldásközpontúság a logoterápia magától értetődő előfeltételei, amelyek az élet feladatjellegének, az értelemkérdés egzisztenciális voltának fent említett hangsúlyozásával és a jelen és a jövő perspektívájának előtérbe helyezésével valósul meg. Ráadásul a logoterápia módszertani elvei jól illeszthetők a szociális munkában igen elterjedt életvilág-irányultságú szemlélettel, amely a hétköznap és életvilág fogalmán keresztül a szociális munka célkitűzését a mindennapos, a hétköznapi problémák menedzselésében, a sikeresebb hétköznapiak elősegítésében látja. A Hans Thiersch által leginkább kidolgozott hétköznapi- és életvilág-irányultságú szociális munka a hétköznapi életvilág jelenségén alapul, amelynek fontos jellemzői a kérdéskülönbség (magától értetődőség), az interszubsztantivitás (másokkal való együttlét), a pragmatikusság (cél és eszköz összefüggése), a tipizálhatóság (ismétlődő és ezért ismerős momentumok) és az érthetőség. Az említetteknek kívül a hétköznapi életvilág fontos aspektusa még az értelemadás, ami annyit jelent, hogy a hétköznapi életvilág nem kizárólag tárgyakból, emberekből és történetekből, hanem értelmezésre szoruló különböző értelem-összefüggésekből áll, amelyek az életvilág kultúráját adják.²⁰ Ezért az életvilág-irányultságú szociális munkában a konkrét hétköznapi életvilágnak az elemzési szempontjaiba kiválóan beleillik az egzisztenciaanalízis, amely az egyén vagy a család szabad választási alternatíváit, szellemi erőforrásait, illetve az élmény, az alkotói és beállítódási értelemmegvalósítási lehetőségeit térképezi fel, s ennek alapján tervezi meg a beavatkozást. Ebben a logoterápia konkrét módszertani-technikai elemei, mint a paradox intenció, dereflexió vagy beállítódásmoduláció alkalmazásra kerülhetnek. Tény, hogy a logoterápia és egzisztenciaanalízis pszichoterápiás irányultságának köszönhetően a klinikai gyakorlatból indul ki, s ezért elsősorban a klinikai szociális munkában alkalmazható,²¹ de a korábban már említett okok miatt becsatlakoztatható abba a törekvésbe, amely elmozdult a szociális „esetmunka hagyományos *pszichológizáló* irányától egy pragmatikus – a pszichológiai és szociális oldalt reális egyensúlyban kezelő, a szociális munka feladatainak és klientúrájának jobban megfelelő – gyakorlat felé”.²² A logoterápia értelmezése során azonban mindenképp figyelembe kell venni, hogy Frankl nem az angolszász pragmatista filozófia nyelvezetét, hanem a kontinentális élet- és egzisztenciafilozófia tudományos érvrendszerét használja.

Lét és értelem korrelációja

■ Frankl felfogásában az ember a lét és értelem összefüggésének szemléleti alapjába kerül. Ez a szemléleti alap az egzisztencia és a logosz eredendő kapcsolatára épül, amely arra mutat rá, hogy nincs lét értelem nélkül, és fordítva. A segítőmunka kontextusában ezt a jelenséget Elisabeth Lukas, a kortárs logoterápia jelentős képviselője „ősterápiás aktusnak” írja le: „Az ősterápiás aktus [...] a lét és értelem összekap-

csolását jelenti. Nincs olyan gyógyítás, amely ezt nélkülözhetné, ami nélkül a szenvedő emberen segíteni lehetne. Mert ott, ahol a lét nem kötődik értelemhez, ott az ember egészségének, jókedvének, bátorságának stb. sincs értelme; ott, ha jól belegondolunk, mindenféle terápia fölöslegessé válna.”²³ Innen nézve a gyógyítás, a tanácsadás, a nevelés, a személyiségfejlesztés, a lelkipogozás, a szociális esetkezelés stb. egyfelől a lét és értelem itt és most megnyilvánuló megfelelésének elemzése, másfelől viszont az „új” a még nem tudatosított lét- és értelemkorrelációk feltárása és megvalósítása. Az a tudományos tevékenységekben foganatosított gyakorlat, amely a konkrét értelem-összefüggések felfüggesztésével kívánja elérni az adott terület objektív elemzésének lehetőségét, a logoterápiában és a mindennapi problémák megoldására törekvő szociális munkában ellenkező irányba halad: a teoretikus beállítódás érdekeinek a felfüggesztése a személyes értelemkeresés és értelemmegvalósítás lehetőségi feltétele.

■ JEGYZETEK

1. Viktor E. Frankl: Az egzisztenciaanalízis és logoterápia alapjai. In: Sárkány Péter – Zsók Otto (szerk.): Die Grundlagen der Logotherapie. Eine zweisprachige Textsammlung. A logoterápia alapjai. Kétnyelvű szöveggyűjtemény. (Ford. Kalocsai Varga Éva) Jel Könyvkiadó, Bp., 2010. 79.
2. Fontosnak tartom jelezni, hogy írásom nem a logoterápia ismertetésére és részletező elemzésére törekszik. Ezzel kapcsolatban lásd Sárkány Péter: Filozófiai lélekgondozás. Fenomenológia – egzisztenciaanalitikus logoterápia – filozófiai praxis. Jel Könyvkiadó, Bp., 2008.
3. Viktor E. Frankl: Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben. (Ford. Molnár Mária és Schaffhauser Franz) Jel Könyvkiadó, Bp., 2005. 213.
4. Vö. Viktor E. Frankl: Orvosi lélekgondozás. A logoterápia és egzisztenciaanalízis alapjai. (Ford. Jakabffy Imre és Jakabffy Éva) UR Könyvkiadó, Bp., 1997. 38–46.
5. Saját értelmezésem. Frankl az antropológiai reflexió kifejezést nem használja.
6. Vö. Viktor E. Frankl: Orvosi lélekgondozás... 38–46.
7. Viktor E. Frankl: Az egzisztenciaanalízis és logoterápia alapjai. In: Sárkány Péter – Zsók Otto (szerk.): i. m. 45.
8. Viktor E. Frankl: Tíz tézis a személyről. In: Uő: Értelem és egzisztencia. Előadások és tanulmányok. Jel Könyvkiadó, Bp., 2006. 68.
9. Vö. Viktor E. Frankl: Orvosi lélekgondozás... 78.
10. Viktor E. Frankl: Orvosi lélekgondozás... 83.
11. Viktor E. Frankl: Das Leiden am sinnlosen Leben. Psychotherapie für heute. Freiburg–Basel–Wien, 1978. 31.
12. Viktor E. Frankl: Theorie und Therapie der Neurosen. Einführung in die Logotherapie und Existenzanalyse. Ernst Reinhard Verlag, München–Basel, 1993. 16
13. Frankl szerint az értékek általános értelemuniverzálák, amelyek a „condition humaine-re vonatkoznak”. Vö. Viktor E. Frankl: Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben. (Ford. Molnár Mária és Schaffhauser Ferenc) Jel Könyvkiadó, Bp., 2005. 265–266.
14. Tudomásom szerint magyar nyelven egyetlen rövid írás reflektál a logoterápia és a szociális munka kapcsolatára: Subosits István: Logoterápia a szociális gyakorlatban (Egy 100 éve írt könyv mai tanulságai). Szociális Munka 1999/4. 164–168.
15. A szociális munkás-képzés globális alapelvei. (Ford. Kabar Judit) Magyarországi Szociális Szakemberek Képző Iskolák és Oktatók Egyesülete (Iskolaszövetség), 2006.
16. Vö. Uo. első lábjegyzet.
17. Vö. Viktor E. Frankl: Theorie und Therapie der Neurosen...
18. Silvia Staub-Bernasconi: Der Beitrag einer systemischen Ethik zur Bestimmung von Menschenwürde und Menschenrechten in der Sozialen Arbeit. In: S. Dungs – U. Gerber – H. Schmidt – R. Zitt (Hg.): Soziale Arbeit und Ethik im 21. Jahrhundert. Ein Handbuch. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2006. 267–289.
19. Vö. Elisabeth Lukas: A logoterápia tankönyve. Emberkép és módszerek. (Ford. Bruncsák István) Agapé, Kiskundorozsma, 2011. 169–173.
20. Hans Thiersch felfogásához lásd Sárkány Péter: A szociálpedagógiai tanácsadás elméleti hátteréről – Hans Thiersch hétköznapi- és életvilág-irányultságú felfogása alapján. Embertárs 2009. 3. 237–245.
21. A logoterápia és a klinikai szociális munka kapcsolódási lehetőségeire David Guttman, a Haifai Egyetem tanárának munkássága hívja fel a figyelmet. Ő fogalmazza meg a szociális munka kézikönyvének logoterápia fejezetét. Lásd Albert R. Roberts (ed.): Social Workers' Desk Reference. Oxford University Press, New York, 2009. 264–272.
22. Szabó Lajos: A szociális esetmunka kialakulása és elméleti hátterei. Szociális Munka Alapítvány, Bp., 1999. 44.
23. Elisabeth Lukas: Miben áll a logoterápia sajátossága? In: Sárkány Péter – Zsók Otto (szerk.): i. m. 255.